

**BO‘LAJAK TASVIRIY SAN‘AT O‘QITUVCHILARINING KASBIY
KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA QALAMTASVIR VA RANGTASVIR
O‘QUV XONASINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI**

*Azimov Sanjar Samadovich,
Buxoro davlat universiteti dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya: maqola tasviriy san‘at o‘qituvchilarining qalamtasvir va rangtasvir xonalarini qanday jixozlanishi mavzusini ochib beradi - tasviriy san‘at oid ko‘rgazmali qurollarning mobilligi, qalamtasvir va rangtasvir xonasiga o‘quvchilar o‘rindiqlarining mobilligini, ishlatiladigan o‘quv qurollarini va talabalarining tugallanmagan ijodiy ishlarini saqlab turish imkonini, naturachilar uchun qulay o‘rindiqlar, xonadagi mebel va jihozlarning vazifaliligi, molbertlarning qulay tuzilmasi va ularni saqlash holatini o‘qituvchi tomonidan nazorat qilish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: qalamtasvir, rangtasvir, natyurmort, sofit, tasviriy san‘at, o‘qituvchi, talaba, molbert.

**СПЕЦИФИКА ЗАНЯТИЙ РИСУНКА И ЖИВОПИСИ В РАЗВИТИИ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА**

*Азимов Санжар Самадович,
доцент Бухарского государственного университета, доктора философии (PhD) по
педагогических наук*

Аннотация: в статье раскрывается тема того, как учителя рисования обустривают кабинеты рисования и живописи - мобильность художественных наглядных пособий, мобильность кресел учащихся в кабинете рисования и живописи, используемые средства обучения и позволяет учащимся сохранить незавершенный творческий процесс. произведений, удобные сиденья для художников, функциональность мебели и оборудования в зале, удобная конструкция мольбертов, контроль преподавателя за их сохранностью.

Ключевые слова: рисунок, живопись, натюрморт, софит, изобразительное искусство, учитель, ученик, мольберт.

**SPECIFIC ASPECTS OF THE DRAWING AND PAINTING CLASSROOM IN THE
DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE VISUAL ARTS
TEACHERS**

*Azimov Sanjar Samadovich,
Associate Professor of Bukhara State University, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical
Sciences*

Abstract: the article reveals the topic of how art teachers equip drawing and painting rooms - the mobility of art visual aids, the mobility of student seats in the drawing and painting room, the used teaching aids and students' it allows to preserve the unfinished creative works, comfortable seats for artists, functionality of the furniture and equipment in the room, convenient structure of the easels, and the teacher's control over their storage condition.

Key words: pencil drawing, painting, still life, sofit, fine art, teacher, student, easel.

Kirish. Fan-texnika sohasida o‘sib borayotgan ijtimoiy va ilmiy-texnikaviy rivojlanish oliy ta‘lim muassasalarida talabalarni tayyorlashning barcha tarmoqlarida ta‘lim tizimining va tarkibining o‘zgarishlarini belgilab beradi. Buning natijasida yangi davlat ta‘lim standartlari kiritiladi, bo‘ljak mutaxassisga bo‘lgan talab ortadi. Shuning uchun bugungi jamiyat bo‘ljak mutaxassisning nafaqat ta‘lim oluvchilarga kerakli darajada bilim bera olishini, balki ijodiy faoliyatini namoyon qilishga tayyorligini ko‘rishni istaydi. Tanlangan tadqiqot mavzusi, uning maqsad va vazifalari, ob‘ekti, predmeti asosida «kompetentlik» va «kompetensiya», «kasbiy kompetentlik», «mutaxassisning kasbiy kompetentligi», «bo‘ljak o‘qituvchining kasbiy kompetentligi», « bo‘ljak tasviriy san‘at o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligi» kabi tushunchalarning mazmuni tahlilini ko‘rib chiqamiz. Pedagogika, mutaxassislik fanlarini o‘qitish metodikasiga oid adabiyotlarda «kompetentlik» tushunchasiga berilgan ta‘riflarga qisqacha to‘xtalib o‘tamiz. Pedagogikaga oid lug‘atda «kompetentlik» tushunchasiga quyidagicha izoh beriladi, ya‘ni bu «ma‘lum bir faoliyat sohasida tayyor bo‘lishlik, to‘g‘ri va natijaviy qarorlarga erishish uchun bilim, malaka va ko‘nikmaga ega bo‘lish» darajasi

Kompetentlik – «shaxsning zaruriy bilim va xislatlari bo‘lib, bu jihat bilimlar, ilmiy yoki amaliy faoliyatning tegishli sohasidagi muammolarga professional yondashuvni hamda ularni samarali hal qilish imkonini beradi». Kasbiy kompetentlik (lot. rrofession – rasmiy belgilangan faoliyat – profiteor so‘zidan – o‘z ishi deb e‘lon qilmoq; lot. sompete – erishmoq, mos kelmoq, muvofiq tushmoq) xodimning kasbiy va shaxsiy xislatlari majmuasi bo‘lib, ushbu turdagi faoliyatni amalga oshirish uchun yetarli darajada bo‘lgan bilim, qobiliyat, malakasi.

Kasbiy kompetentlik – bu «shunchaki pedagogik bilim, malaka va ko‘nikmalarga ega bo‘lish

emas, balki didaktik metodlar va ish usullarini, pedagogik munosabat ko'nikmasini mohirona qo'llay olishdir".

Tasviriy san'at o'qituvchilari kasbiy tayyorgarligi tuzilmasi komponentlari to'g'ri yo'lga qo'yilganidagina yangi ijod namunasi dunyoga keladi.

Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilariga kasbiy faoliyatida kompyuter texnologiyalarini qo'llashni o'rgatishni tashkil qilishda qo'llaniladigan didaktik tamoyillar, o'qitish metodlari, o'qitish shakllari, o'qitish vositalari to'g'risida ma'lumotlar beriladi. Tasviriy san'at darslarida foydalaniladigan ko'rgazmalilik, ilmiylik, izchillik, kasbiy yo'nalganlik, nazariyaning amaliyot bilan bog'lanish didaktik tamoyillari mazmuniga to'xtalib o'tamiz.

Kasbiy yo'nalganlik tamoyili. Yoshlarga ularning qiziqish, layoqat, qobiliyatlariga va jamiyatning turli xil kasblarga bo'lgan ehtiyojiga muvofiq holda kasb tanlashga yordam beruvchi maqsadli faoliyatdir. U fanlararo rivojlanuvchi nazariya va amaliyotning birligi asosida vujudga kelib, o'quv-tarbiya jarayonida amalga oshiriladi. Bunda asosiy rolni nazariya egallaydi. Ya'ni muayyan nazariya asosida u yoki bu g'oya shakllanadi, u amaliy ishni ilmiy-amaliy ishga aylantiradi. Nazariya faoliyat kabi tez hosil bo'lib, yillar mobaynida rivojlanadi. Kuzatish va tadqiqot natijasida nazariya shakllantiriladi va u asosiy faoliyatni ixchamlashtirishga xizmat qiladi.

Kasbga yo'naltirish nazariyasining tarkibiy qismlariga: dalillar, qonuniyatlar va tamoyillar kiradi. Kasbga yo'naltirishda ilmiy metodlar asosida olingan ishonchli dalillar juda oz bo'lishi sababli, bu boradagi muhim vazifalar yangi dalillarni yig'ish hisobiga, bir yoki bir necha farazlar yordamida amalga oshiriladi. Masalan, har bir hududda yoshlarni ma'lum bir kasbni tanlashlariga ta'sir ko'rsatadigan o'ziga xos omillar mavjud. Kasbga yo'naltirish nazariyasining ikkinchi tarkibiy qismi - qonuniyatlardir. Qonuniyatlarni bilish ilmiy tadqiqotning asosini tashkil etadi. Topilgan qonuniyatlar fanning maxsus tilida kasb-hunarga yo'naltirish tushunchasini boshqa fanlarga oid tushunchalar bilan o'zaro aloqadorligini ma'lum aniqlikda ifodalaydi. Har bir nazariyaning rivojlanganlik darajasi faoliyat asosidagi mavjud tamoyillar tarkibi va sifati bilan aniqlanadi. Kasbga yo'naltirish tamoyillarini belgilashda quyidagilarga e'tibor qaratiladi:

- onglilik;
- muvofiqlik (shaxs qiziqishlari qonuniyatlari bilan jamiyat uchun zarur bo'lgan kasblarga nisbatan ehtiyojning mos kelishi);
- kasb tanlash faolligi;
- rivojlantirish (ushbu tamoyil kasbning shaxs rivojlanishiga xizmat qilishi lozimligi haqidagi g'oyani o'zida aks ettiradi).

Nazariyaning amaliyot bilan bog'lanish tamoyili: Nazariyaning amaliyot bilan bog'lanish tamoyili: O'qitish jarayonining samarasi va uning sifati amalda tekshiriladi. Chunki bilish faoliyati, tarbiyalashning maqsadi amaliyotdan kelib chiqadi. O'quv jarayonining natijasi nazariya bilan amaliyotning bog'lanishiga, o'qitish jarayonining mazmuniga va o'quv-tarbiyaviy ishlarning tashkil qilinishiga hamda qo'llaniluvchi metodlarga, shakllarga bog'liq. Nazariyaning mazmuni, asosan, uning amalda qo'llanilishi bilan aniqlanadi. Boshqacha aytganda, nazariya qanchalik amalda ko'p ishlatilsa, u shunchalik foydali hisoblanadi.

Nazariya bilan amaliyotning bog'lanish tamoyilini qo'llashda quyidagilarni hisobga olish kerak: oliy ta'lim muassasalarida o'qitiladigan fanlarning mazmunini bilish hayot talabi ekanligini tarixiy-ijtimoiy amaliyot tasdiqlaganini ochiq ko'rsatish; ilm, ilmiy bilim hamda hayot amaliyoti ajralmas bog'lanishda ekanligiga, ilmning rivojlanishi hayot talablaridan kelib chiqishiga oid aniq misollarni ko'rsatish; nazariy bilimlarni amalda qo'llashga o'rgatish; atrof muhitga bilimning bulog'i hamda olingan bilimni tatbiq qiluvchi ob'ekt sifatida qarash; ishlab chiqarish bilan kasb oliy maktablarining bog'lanishini har taraflama mustahkamlashga e'tibor berish va har bir o'qitilayotgan predmetning hayotdagi o'rmini aniq belgilab berish; bilim berishda hayotdan va ishlab chiqarishdan hosil qilingan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, masalalar tuzish va ularni yechishga o'rgatish; o'qitishni ta'lim oluvchilarning yashash joyining holati va kelajagi bilan bog'lash; ta'lim oluvchilarning mehnatiga va ishlab chiqarishga bo'lgan munosabatini to'g'ri yo'lga solish, kasbga yo'naltirish ishlarini yanada kuchaytirish.

Tasviriy san'at darslarida foydalaniladigan muammoli ma'ruza, ko'rgazmali ta'lim, faoliyatli ijodiy, tadqiqotchilik kabi o'qitish metodlari to'g'risidagi ma'lumotlar bilan tanishamiz.

Hozirda oliy ta'limdagi samarador o'qitish metodlar texnologiyasi — bu muammoli o'qitishdir. Uning vazifasi faol bilish jarayoniga undash va tafakkurda ilmiy-tadqiqot uslubini shakllantirishdir. Muammoli o'qitish ijodiy, faol shaxs tarbiyasi maqsadlariga mos keladi. Muammoli o'qitish jarayonida talabning mustaqilligi o'qitishning reproduktiv shakllariga nisbatan tobora o'sib boradi.

Muammoli o'qitishning mohiyatini, o'qituvchi tomonidan talabalarning o'quv ishlarida muammoli vaziyatni vujudga keltirish va o'quv vazifalarini, muammolarini va savollarini hal qilish orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish bo'yicha ularning bilish faoliyatini boshqarish tashkil yetadi. Bu esa bilimlarni o'zlashtirishning ilmiy-tadqiqot usulini yuzaga keltiradi. Ma'lumki, o'qitishning har qanday asosida, inson faoliyatining muayyan qonuniyatlari, shaxs rivoji va ular negizida shakllangan pedagogik fanning tamoyillari va qoidalari yotadi. Insonning bilish faoliyati jarayoni mantiqiy bilish ziddiyatlarini hal qilishdagi obektiv qonuniyatlar hamda didaktik tamoyil — muammolilikka tayanadi.

Muammoli ma'ruza talabalarning faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo'lishini taqozo qiladi. U ilmiy tafakkur uslubini rivojlantiradi. Muammoli vazifalar o'zida operatsion-protsessual tarkiblarni birlashtiradi. Ular axborot mazmunini yangilash va yangi bilimlar olish orqali tahlilga, tushunish va izohlashga, o'rganilayotgan ilmiy muammolarni nazariy jihatdan fikrlashga diqqatni jalb qiladi. Muammoli ma'ruza davomida talabalarda mavjud bo'lgan bilimlardan foydalaniladi, ularni yangi axborotlar bilan bog'liq ravishda yangilanishini amalga oshiradi.

Qalamtasvir va rangtasvir o'quv xonasi o'ziga xos jihatlarga ega bo'lib, o'quv jarayonini tashkil qilish vazifasini bajaradi hamda o'z ichiga nafaqat o'quvchilarni, balki ko'rgazmali materiallarning joylashuv o'rnini, shuningdek, bajarilgan ishlarni yakuniy ko'rib chiqishda samarali yoritish va yetarlicha joylashishini ham o'z ichiga olishini kasbiy kompetensiyalari yetarlicha talab darajasidagi o'qituvchilar amalga oshiradi.

“Qalamtasvir va rangtasvir” o'quv xonasining o'ziga xos jihatlarga ko'rgazmali qurollarning mobilligi, o'quvchilar o'rindiqlarining mobilligini, o'quv qurollarini va talabalarning tugallanmagan ishlarini saqlab turish imkonini, naturachilar uchun qulay o'rindiqlar, mebel va jihozlarning ko'p vazifaliligi, shu bilan bir qatorda molbertlarning qulay tuzilmasi va ularni saqlash holati ham o'qituvchi tomonidan nazorat qilinadi.

Namunalarni taqdim qilishda axborot beruvchi ko'rgazmali yuzalarning qo'llanilishi o'quv jarayonini ko'rgazmali tashkil qilish uchun ham muhim. O'quv jarayonining o'ziga xos jihatlarni inobatga olgan holda, qalamtasvir va rangtasvir o'quv xonasi neytral tusda bo'yalishi kerak, hamda bunda xonani bezatishning asosiy sharti – estetika bo'lishi lozim.

Xonaning kichik hajmli ekanligidan kelib chiqib, yengil materiallardan tayyorlangan yig'iladigan (modulli) qurilmalardan foydalanish kerak bo'ladi. Shunda ko'rgazmali material uchun yaratilgan sahnani osongina naturachi uchun podiumga o'zgartirish imkoni yaraladi.

Bunday turdagi qurilmalarni yana o'quv ishlarining yakuniy ko'rgazmasi uchun ko'rgazma yuzalari tayyorlashda ham ishlatish mumkin. Yo'g'on arqonli qurilmalarni qo'llash pardalarni almashtirishda va tabiiy yorug'likni nazorat qilishda qo'l keladi. Natura-sahnali kompozitsiyalarni aylantirishda sharnirli mexanizmlardan foydalanish mumkin. Mahalliy (natural) yorug'likni tartibga solish harakatlanadigan qurilmalar hisobiga amalga oshadi. Xonaning balandligidan turli xildagi tasviriy materiallarni saqlashda foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ko'chma podium (sahna) bir necha guruh o'quvchilarining xonaga tashrif buyurishini inobatga olgan holda o'qituvchi tomonidan ishlab chiqilgan. Podiumning ikki tomonlama aylanuvchi qurilmasi aniq bir topshiriq turidan kelib chiqqan holda har bir guruh uchun individual ko'rgazma namunalarni joylashtirish imkonini beradi. Metallardan tayyorlangan mobil (ko'chma) yoy-tutqich kerakli nuqtani yoritishda sofitlarni joylashtirish uchun xizmat qiladi. Vertikaliga harakatlantirilganda, yoyning o'zi ham ko'chma bo'la oladi.

Metodlar. Shunday qilib, fan o'qituvchisi sahnani va naturani o'quv topshirig'iga muvofiq holda yoritadi. Molbertning o'lchamlariga mos keluvchi devorlarda yoki javonlarda joylashgan tutqichli maxsus qurilmalarda saqlanish ehtiyoji, uning ixchamligini izohlaydi

O'quv xonasida ishlatiladigan jihozlarga to'xtalib o'tamiz. O'quv xonasida quyidagi jihoz va moslamalar o'rin olgan bo'ladi:

1. Sharnirli mobil podium. 2. Maxsus yoritish uchun yoy. 3. Yo'naltirilgan yorug'likni boshqarish uchun to'siqchali maxsus yoritqichli sofit. 4. Ixcham molbert. 5. Natyurmort fondi. 6. Molbertlarni saqlovchi shkaf 7. Tugallanmagan o'quv ishlari planshetini saqlash joyi. 8. Molbert qurilmasi asosidagi yig'ma ixcham zina. 9. O'quv doskasi (bir vaqtda shkaf fasadi vazifasini ham bajaradi).

O'quv xonasida jihoz va moslamalarni joylashtirish bo'yicha amalga oshiriladigan ishlar bilan tanishib chiqamiz. O'quv xonasida ishlatiladigan jihozlar va xona rangini tanlash quyidagi tartibda amalga oshiriladi.

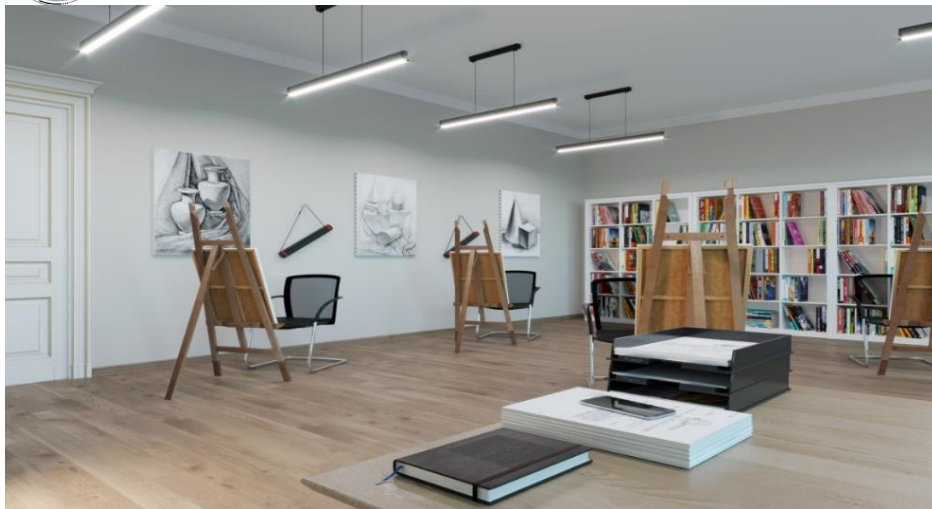
Natijalar. Molbert Ushbu molbertning tuzilishi insonning antropometrik xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqilgan. Molbertlarning ixcham yig'ib olinishi, ularning noodatiy yig'ma mexanizmi bilan izohlanadi. Ishlatilmay yig'ilgan holatida molbertning eni o'lchami ixcham 80 mm ga teng bo'ladi. Buyumlarni joylashtirish uchun ishlatiladigan stol (siljimaydigan stol) va tokchalari rasm chizish uchun kerak.

Yoritish. Qalamtasvir va rangtasvir xonasini yoritishda, qoida bo'yicha, yoritishning uch turidan foydalaniladi: 1. Asosiy sun'iy; 2. Mahalliy maxsus; 3. Tabiiy (kunduzgi nur).

Asosiy yoritish tizimi shiftda (xona yuqorisida), imkoni bo'lsa, kunduzgi chiroqdan foydalaniladi. Bir nechta chiroq manbaalaridan keluvchi nurlarning naturaga bo'lgan salbiy ta'sirining oldini olish maqsadida to'siqchali-chiroqlardan maqsadli foydalaniladi.

Maxsus yoritish o'quvchilarning aniq qo'yilgan vazifalarni bajarishlari bilan bog'liq bo'lgan sahnalarni yoritish uchun zarur. To'siqchali va yechib olinadigan chiroqni filtrlovchi sofitlar yo'naltirilgan chiroq nurini nazorat qilish uchun kerak. Sofitlar harakatlanadigan holatda harakatlanuvchi yoylarga o'rnatiladi va bu ob'ektgacha bo'lgan masofani boshqarish uchun kerak.

Tabiiy yoritishdan rassomlik san'ati topshiriqlari ustida ishlash jarayonida foydalaniladi. Tabiiy yoritishning nurlarini ham sozlash lozim. Yengil jalyuzilar bu vazifaning uddasidan chiqadi.

Xonaning tayyor ko'rinishi

Rang. Tasviriy san'at o'quv xonalari uchun turli ranglarning yorqin-kulrang neytral tuslari maqsadga muvofiqdir. Ushbu ranglarga bo'yalgan devor, mebel va jihozlar yengil, erkin va keng makon xissini beradi, o'qituvchi o'quvchilarni natura va sahna materiallarini qabul qilish jarayonida chalg'itmaydi. Axborot-ma'lumot beruvchi yuzalarda o'rnatilgan o'quv fondining yorqin rangli ishlari o'quv xonasining intererini jonlantiradi va unga estetik zavq beradi. Xonaga rang berib, tayyor ko'rinishga keltiriladi.

Dars davomida o'qituvchi talabalarning bajarayotgan ishlarini kuzatib, o'z o'rnida kerakli tavsiyalarni berib boradi. Bu esa talabalarni berilgan vazifani to'g'ri bajarishlarida muhim o'rin tutadi.

Xulosa. Tasviriy san'at o'quv xonalarini yaratishda asosiy g'oya qurilmalarning yengil, samarali va harakatchanligidir. Bu yangi, zamonaviy va samarali qurilma jihozlar bilan amalga oshirilishi mumkin. Bunday qurilmalar kichik xonalar muammosini hal qiladi, o'qituvchi va talabalarga rassomchilik san'atini o'rganishda o'quv va ijodiy topshiriqlarini samarali hal qilish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Boymetov B. Qalamtasvir. Toshkent, 2006.
2. АЗИМОВ С.С. Kasbiy fanlarni o'qitish jarayonida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining mahoratlarini shakllantirish uslublari. Халқ таълими. – Тошкент, 2020. - №3. – Б.82-85.
3. АЗИМОВ С.С. Methods of using Modern Pedagogical and Information Technologies of Fine Arts in the process of preparing Students. International Journal of Integrated Education – Indoneziya, 2021. – P. 101-104
4. Abdirasilov S., Boymetov B., Tolipov N. Tasviriy san'at. T.: Cho'lpon, 2006.